देवपथः, पुं, (देवानां पन्था। "ऋक्पूरब्धूःपथामानक्षे।" ५।४।७४। इति अः।) देवानां पन्थाः। तत्पर्य्यायः। छायापथः २ सोमधारा ३ नभःसरित् ४। इति त्रिकाण्डशेषः॥ (यथा, महाभारते। ३।१४८।२०।
"दिवो देवपथो ह्येष नात्र गच्छन्ति मानुषाः॥"
तीर्थविशेषः। यथा, महाभारते। ३।८५।४५।
"ततो देवपथं गत्वा नियतो नियताशनः।
देवसत्रस्य यत् पुण्यं तदवाप्नोति मानवः॥")
देवपर्णं, क्ली, (देवानां प्रियं पर्णमस्य।) सुरपर्णम्। इति राजनिर्घण्टः॥
देवपुत्त्रिका, स्त्री, (देवानां पुत्त्रिकेव प्रियत्वात्।) एला। इति राजनिर्घण्टः॥
देवपुत्त्री, स्त्री, (देवानां पुत्त्रीव प्रियत्वात्।) एला। इति जटाधरः॥
देवपूः, [र्] स्त्री, (देवानां पूः पुरी।) अमरावती। इति जटाधरः॥
देवप्रश्नः, पुं, (देवानां ग्रहदेवतानां प्रश्नः।) ग्रहनक्षत्रादिघटितजिज्ञासा। तत्पर्य्यायः। उपश्रुतिः २। इति हेमचन्द्रः। २।१७७॥
देवप्रियः, पुं, (देवानां प्रियः।) पीतभृङ्गराजः। बकपुष्पः। इति राजनिर्घण्टः॥
देवबला, स्त्री, (देवप्रिया बला।) सहदेवी। त्रायमाणा। इति राजनिर्घण्टः॥
देवब्रह्मा, [न्] पुं, (देवेषु ब्रह्मा इव। देवर्षित्वादस्य तथात्वम्।) नारदमुनिः। इति हेमचन्द्रः। २।५१३॥
देवभवनं, क्ली, (देवानां भवनं गृहमिव। देवानां आश्रयत्वादस्य तथात्वम्।) अश्वत्थः। इति शब्दचन्द्रिका॥ स्वर्गः॥ (देवप्रतिमा-निकेतनञ्च॥)
देवभूः, पुं, (देवं देवत्वं भवते प्राप्नोतीति। भू प्राप्तौ + क्विप्।) देवः। इति शब्दरत्नावली॥ (देवानां भूर्निवासभूमिरुत्पत्तिर्वा यत्र।) स्वर्गश्च॥
देवभूतिः, स्त्री, (देवात् देवलोकात् भूतिरुत्पत्तिर्यस्याः।) मन्दाकिनी। इति शब्दरत्नावली॥ (देवानां भूतिरिति विग्रहे। देवैश्वर्य्यम्॥)
देवभूयं, क्ली, (देवस्य भावः। भू + "भुवो भावे।" ३।१।१०७। इति क्यप्।) देवत्वम्। देवसायुज्यम्। इत्यमरः। २।७।५२॥
देवमणिः, पुं, (देवेषु मणिरिव।) भर्गः। (देवोद्योतनशीलो मणिः।) कौस्तुभः। अश्वरोमावर्त्तः। इति मेदिनी। णे, ९७॥ (यथा, शिशुपालवधे। ५।४।
"आवर्त्तिनः शुभफलप्रदशुक्तियुक्ताः
सम्पन्नदेवमणयो भृतरन्ध्रभागाः।
अश्वाः पृथुर्वसुमतीमतिरोचमाना-
स्तूर्णं पयोधय इवोर्म्मिभिरापतन्तः॥")
महामेदा। इति राजनिर्घण्टः॥
देवमाता, [ऋ] स्त्री, (देवानां माता।) अदितिः। इति त्रिकाण्डशेषः॥ (यथा, भागवते। ३।१।३३।
"कच्चिच्छिवं देवकभोजपुत्त्र्या
विष्णुप्रजाया इव देवमातुः॥"
देवमातृमात्रम्। यथा, महाभारते।१३।१४।२८।
"देवपत्नी देवकन्या देवमातर एव च॥")
देवमातृकः, त्रि, (देवो वृष्टिर्मातेव शस्योत्पादनेन पालकत्वात् जननीव यस्य। कप्।) वृष्ट्यम्बुसम्पन्नव्रीहिपालितदेशः। इत्यमरः।२।१।१२॥ (यथा, महाभारते। २।५।७८।
"कच्चिद्राष्ट्रे तडागानि पूर्णानि च बृहन्ति च।
भागशो विनिविष्टानि न कृषिर्देवमातृका॥")
देवमानकः, पुं, (देवेषु मानो यस्य। कप्। संज्ञायां कन् वा।) कौस्तुभमणिः। इति शब्दरत्नावली॥
देवमासः, पुं, (देवाय भूतस्य क्रीडनाय यो मासः। अत्र हि सुतेरोजसः प्रादुर्भावात् गर्भस्य क्रीडनादित्वात् तथात्वम्।) गर्भस्याष्टममासः। तत्पर्य्यायः। गर्भाष्टमः २। इति त्रिकाण्डशेषः॥ देवानां मासः। स मनुष्यमाने त्रिंशद्वर्षात्मकः॥
देवयजिः, पुं, (देवान् यजते इति। यज + "सर्व्वधातुभ्य इन्।" उणां ४।११७। इति इन्।) देवपूजकः। मुनिः। यथा, भट्टिः। २।३४।
"अस्त्रौ द्विजान् देवयजीन् निहन्तः॥"
देवयज्ञः, पुं, (देवानां यज्ञः।) होमः। इति हेमचन्द्रः। ३।४८५॥ (यथा, मनुः। ४।२१।
"ऋषियज्ञं देवयज्ञं भूतयज्ञञ्च सर्व्वदा॥")
देवयात्रा, स्त्री, (देवानां यात्रा।) देवगमनम्। तत्पर्य्यायः। देवदोली २। इति हारावली। १२६॥ देवोत्सवादि॥ (यथा, कथासरित्सागरे। २५।१२१।
"एकदा देवयात्रायां तत्र मल्लसमागमे।
अगादेको महामल्लः ख्यातिमान् दक्षिणापथात्॥")
देवयानं, क्ली, (देवानां यानम्।) देवविमानम्। देवरथः। इति शब्दार्थकल्पतरुः॥ (त्रि, देवप्रापणीयम्। यथा, ऋग्वेदे। १।१६२।४।
"यद्धविष्यमृतुशो देवयानं
त्रिर्मानुषाः पर्य्यश्वं नयन्ति॥"
देवप्रापकम्। यथा, तत्रैव। ७।७६।२।
"प्र मे पन्था देवयाना अदृश्र-
न्नमर्धन्तो वसुभिरिष्कृतासः॥")
देवयानी, स्त्री, शुक्राचार्य्यकन्या। सा ययातिराजपत्नी। इति श्रीभागवतम्॥ (पुरा किल बृहस्पतिपुत्त्रः कचो देवकार्य्यार्थं सञ्जीवनविद्यार्थी असुरगुरुमुपागमत्। देवयानीयं तं युवानं मनोहरञ्चावलोक्य तेन सङ्गता भवितुमियेष। कचस्तु गुरुकन्यामेनां ज्ञात्वा पाणिमस्या गृहीतुं न स्वीचकार। अस्मादेवासौ देवयानी शापविदग्धं "न ते विद्या सिद्धिमेषा गमिष्यति" इति शशाप। कचस्तु निरपराधोऽपि शापाहतः क्रुद्धश्च "ऋषिपुत्त्रो न ते कश्चिज्जातु पाणिं ग्रहीष्यति" इत्येनां शप्तवान्। अयमेवास्या ब्राह्मणकन्याया अपि क्षत्त्रियपत्नीत्वे हेतुः। अथ कदाचित् क्रीडन्तीनां कन्यानां वस्त्रवैपरीत्यं जातम्। देवयानी स्वीयवस्त्रग्रहणेन वृषपर्व्वणोऽसुरराजस्य सुतां शर्म्मिष्ठां चुक्रोश। शर्म्मिष्ठा तु तदसहमाना तां कूपमध्ये प्राक्षिपत्। अथ गच्छति काले ययातिर्मृगयां गतस्तृषार्त्तो जलमन्विष्यन् तत्रैव कूपसमीपमागत्य देवयानीं तन्मध्यस्थां दृष्ट्वा तस्या दक्षिणं पाणिं गृहीत्वा उत्थापयामास। अथ देवयानी कूपात् मुक्ता पितृसमीपमागत्य सर्व्वं विज्ञापितवती। अथ शुक्रे क्रोधादसुरराज्यात् गन्तुमुद्यते वृषपर्व्वासुरराजः स्वीयकन्यां शर्म्मिष्ठां कन्यासहस्रपरिवृतां परिचारकत्वेन प्रदाय स्वगुरुं देवयानीञ्च प्रसादयामास। अथ कदाचित् देवयानी पितृशुश्रूषया नाहुषं ययातिं पतित्वेन स्वीकृत्य तेन सह विजहार। अस्याः पुत्त्रौ द्वौ यदुस्तुर्व्वसुश्च। गच्छति काले देवयानी राज्ञा सह वनं गत्वा चौनभरान् कुमारान् क्रीडतस्त्रीन् दृष्ट्वा नृपौरसात् शर्म्मिष्ठागर्भे जातांश्च तान् विज्ञाय क्रोधपरवशा पितृसमीपं प्रस्थितवती। शुक्रस्तु दुहितरमवमानितां विदित्वा राजानं जरया योजयामास॥ एतद्विशेषविवरणविस्तृतिस्तु महाभारते। १।७६-८३। अध्यायेषु ज्ञातव्या॥)
देवयुः, त्रि, (देवं याति उपास्यत्वेन प्राप्नोतीति। या + "मृगय्वादयश्च।" उणां।१।३८ इति कुः।) धार्म्मिकः। (यथा, ऋग्वेदे। १।१५४।५।
"तदस्य प्रियमभिपाथो अश्यां नरो यत्र देवयवो मदन्ति॥"
"देवयवो देवं द्योतनस्वभावं विष्णुमात्मन इच्छन्तो यज्ञदानादिभिः प्राप्तुमिच्छन्तो नरः।" इति तद्भाष्ये सायनः॥) लोकयात्रिकः। इति मेदिनी। ये, ८६॥ देवे, पुं। इति शब्दरत्नावली॥
देवयोनिः, पुं, स्त्री, देव एव योनिर्निदानभूतो यस्य सः। तद्यथा, विद्याधराः १ अप्सरसः २ यक्षाः ३ राक्षसाः ४ गन्धर्व्वाः ५ किन्नराः ६ पिशाचाः ७ गुह्यकाः ८ सिद्धाः ९ भूतगणाः १०। इत्यमरः। १।१।११॥ (देवानां योनिः। देवस्थानम्। यथा, महाभारते। ३।११४।२८।
"अन्यथा हि कुरुश्रेष्ठ! देवयोनिरपांपतिः।
कुशाग्रेणापि कौन्तेय! न स्प्रष्टव्यो महोदधिः॥")
देवरः, पुं, (दीव्यत्यनेनेति। दिवु क्रीडायाम् + "अर्त्तिकमिभ्रमीति।" उणां ३।१३२। इति अरः।) पत्युः कनिष्ठभ्राता। देओर इति भाषा। ("देवरः कस्मात् द्वितीयो वर उच्यते।" इति निरुक्तौ। ३।१५॥) तत्पर्य्यायः। देवा २। इत्यमरः। २।६।३२॥ देवृः ३ देवारः ४ देवानः ५। इति जटाधरः॥ तुरागावः ६ देवल्ली ७। इति शब्दरत्नावली॥ (यथा, मनुः। ९।५९।
"देवराद्वा सपिण्डाद्वा स्त्रिया सम्यङ्नियुक्तया।
प्रजेप्सिताधिगन्तव्या सन्तानस्य परिक्षये॥")
पत्युर्ज्येष्ठो भ्राता तु श्वशुरः। इति भरतः॥